

Introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården

Dokumentets syfte

Innehållet i detta dokument utgör Föreningen Sveriges Hörselchefers viljeyttring avseende introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården. Föreningens förhoppning är att dokumentet ska bidra till utveckling inom området och skapa förutsättningar för ökad likvärdighet mellan landstingen.

Varje landsting är suveränt att bestämma vilka insatser som ska erbjudas inom hörselvården, på vilket sätt dessa ska genomföras, samt deras syfte och mål. Föreningen Sveriges Hörselchefer (FSHC) har inget tolkningsföreträdare utan vill bidra med ett förslag på tolkning. Detta förslag är inte statiskt utan blir meningsfullt först då det konkretiseras, fylls med innehåll och ifrågasätts.

Avgränsningar för detta dokument

- Med barn avses barn och ungdomar upp till 18 år (1).
- Detta dokument berör endast introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården *innan* barnets förälder/vårdnadshavare har påbörjat Teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF). Insatser som erbjuds mellan eller efter avslutad TUFF berörs inte i detta dokument, även om dessa insatser kan ha stor betydelse för det enskilda barnets rehabilitering.
- Det finns många barn och familjer som är i behov av svenskt teckenspråk av annan anledning än att barnet har nedsatt hörsel, dövhet eller dövblindhet. Dessa målgrupper inkluderas inte i denna beskrivning, även om det enskilda landstinget kan erbjuda samma eller motsvarande insatser för dessa målgrupper.
- Dokumentet berör endast introduktion i svenskt teckenspråk, inte i Tecken som Alternativ Kompletterande Kommunikation (TAKK), Tecken Som Stöd till talet (TSS) eller andra kommunikationsmetoder.

Landstingets uppdrag

Landstingets uppdrag är enligt HSL 3§ att erbjuda rehabilitering och rehabilitering (2).

"Rehabilitering står för tidiga, samordnade och allsidiga insatser från olika kompetensområden och verksamheter. Insatserna kan vara av arbetslivsinriktad, medicinsk, pedagogisk, psykologisk, social och teknisk art och kombineras utifrån den enskildes behov, förutsättningar och intressen. Det är fråga om målinriktade insatser som förutsätter att den enskildes möjligheter till inflytande vid planering, genomförande och uppföljning beaktas och säkras. Insatserna fortsätter så länge individens behov kvarstår" (3).

Introduktion i svenskt teckenspråk är en av flera habiliteringsinsatser som kan erbjudas familjen.

Syfte med insatsen

Introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården syftar till att skapa möjligheter för målgruppen att använda svenskt teckenspråk för kommunikation i alla sammanhang där det av individen upplevs meningsfullt och värdeskapande.

"Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Kunskaper i flera språk ger större möjligheter att ingå i skilda sociala och kulturella sammanhang. Kunskaper i svenskt teckenspråk ökar möjligheten att kunna verka bland döva, dövblinda och andra teckenspråkiga" (4).

Målgrupp för insatsen

Enligt SFS nr 1997:1158 (5) ansvarar landstinget för att erbjuda föräldrar introduktion i svenskt teckenspråk inför Teckenspråksutbildning för vissa föräldrar (TUFF), inom ramen för habilitering enligt 3 a § Hälso- och sjukvårdslagen. Enligt samma förordning anges att TUFF riktar sig till *"föräldrar till barn som är beroende av teckenspråk för sin dagliga kommunikation. Vid tillämpningen av denna förordning likställs med förälder*

- 1. särskilt förordnad vårdnadshavare som inte är förälder och som har vård om barnet,*
- 2. den som är gift med en förälder eller bor tillsammans med en förälder under äktenskapsliknande förhållanden, och*
- 3. den som har tagit emot ett barn för stadigvarande vård och fostran i sitt hem"(5).*

Enligt språklagen ska *"den som är döv eller hörselskadad och den som av andra skäl har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket" (6).*

Det är således barnets behov av teckenspråk som ska avgöra om svenskt teckenspråk ska ges som insats i hörselvården. Grad och typ av hörselnedsättning oberoende av tekniska hjälpmedel, kan vara vägledande, men måste kompletteras med kommunikativa bedömningsaspekter. Barnets och övriga familjens upplevelse av att ha en fungerande kommunikation utgör ett viktigt bedömningskriterium. För mindre barn är den tidiga anknytningsprocessen och det tidiga kommunikativa samspelet viktiga aspekter att beakta. Insatser som syftar till att utveckla taktilt teckenspråk måste anpassas utifrån det taktila sinnets förutsättningar.

Alla behovsbedömningar och insatser ska utgå från barnets bästa. Barnets vilja ska alltid beaktas, utifrån barnets ålder och förutsättningar (1, 7).

Kommunikation utvecklas i samspel med andra (8, 9, 20). För att erbjuda barnet optimala förutsättningar bör landstinget sträva mot att introducera svenskt teckenspråk för:

- föräldrar och personer som likställs med förälder (10)
- nära anhöriga/närstående som har regelbunden och ofta förekommande kontakt med barnet. Med närstående avses inte personer som möter barnet i sin professionella yrkesutövning.

Landstinget åtar sig inte att utföra sådant som åligger andra huvudmän.
Övriga huvudmäns ansvar regleras delvis i nedanstående författningar:

Gällande barnet

- Skollag, 2010:800 (11)
- Grundskoleförordning, 1994:1194 (12)
- Gymnasieförordning, 2010:2039 (13)
- Skolverkets föreskrifter om kursplaner i vissa ämnen för specialskolan, SKOLFS 2011:56 (14)
- Läroplaner för de olika skolformerna (15)
- Språklag, 2009:600 (6)
 - Språkrådets uttolkning av språklagen (16)
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (7)

Gällande föräldrar och personer som likställs med förälder

- Teckenspråksutbildning för vissa föräldrar SFS, 1997:1158 (5)
- Specialpedagogiska skolmyndighetens föreskrifter om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar, SKOLFS 2010:17 (10)
- Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar, TUFF, SKOLFS 2012:56 (4)

Gällande syskon

- Förordning med instruktion för Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2009:1216 (17)
- Ramkursplan i teckenspråk för syskon till döva och hörselskadade barn (18)
- Skollag, 2010:800 (11)
- Grundskoleförordningen, 1994:1194 (12)
- Gymnasieförordningen, 2010:2039 (13)
- Specialpedagogiska skolmyndighetens föreskrifter om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar, SKOLFS 2010:17 (10)
- Språklag (2009:600) (6)
 - Språkrådets uttolkning av språklagen (16)

Gällande personer som möter barnet i sin professionella yrkesutövning inom förskola och skola

- Skollag (2010:800) (11)

Målsättning med insatsen ur föräldrars perspektiv

Introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården ska ske utifrån den målsättning som finns beskriven i barnets individuella habiliteringsplan. Olika målsättningar kan därför förekomma beroende på det enskilda barnets och familjens behov.

Nedanstående målbeskrivning skall ses som ett sätt att på **generell nivå** beskriva vad **föräldrar och personer som likställs med förälder** (5) bör ges möjlighet att utveckla genom insatsen. I målbeskrivningen görs alltså en avgränsning avseende målgruppen, men den kan ändå vara vägledande vid introduktion.

Målbeskrivningen utgår från Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksundervisning för vissa föräldrar (4) och Gemensam utbildningsplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar(19). På så sätt tydliggörs hur introduktionen ska förbereda föräldrar inför TUFF, för de som är i behov av denna fortsättning.

Barn utvecklar kommunikationsmönster långt innan det kan kommunicera med språket (20). Det är därför viktigt att insatsen ger kunskap om hur den tidiga kommunikation kan stödjas och den fortsatta språkutvecklingen kan stimuleras, exempelvis genom vad Bergman (20) benämner ett barnriktat teckenspråk.

Målbeskrivningen är formulerad utifrån antagandet att rehabilitering ges av ett tvärprofessionellt team som tillsammans ansvarar för att målen uppfylls. Målbeskrivningen är således ingen uppdragsbeskrivning för en enskild yrkeskategori. Den är inte heller en heltäckande beskrivning av en yrkesprofessionens ansvarsområde.

Begreppsförklaring

I målbeskrivningen används begreppet *relevant*. Då åsyftas områden som är viktiga för det enskilda barnet. Det kan exempelvis vara:

- För barnet viktiga personer.
- För barnet vardagliga handlingar.
- För barnet vardagliga föremål.
- För barnet betydelsefulla händelser.
- Känslor.

Vid behov ska insatsen även tillgodose föräldrarnas behov av att vara förberedd inför TUFF, samt att successivt kunna göra sig förstådd och förstå andra vuxna på teckenspråk.

Målbeskrivning

<p>Introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården ska ge föräldrar förutsättningar att utveckla följande:</p> <p>Nedanstående områden är citerade från SKOLFS 2012:56 (4) och TUFF:s utbildningsplan (19). Anpassningar har markerats med <u>understruken text</u>.</p>	<p>Målsättningar:</p> <p><i>För den enskilda familjen är mål i den individuella habiliteringsplanen av överordnad betydelse.</i></p>
<p>1. <i>"Förmåga att tillgodogöra sig svenskt teckenspråk och olika slags teckenspråkiga texter" inom ämnesområden som är relevanta för det enskilda barnet</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Behärska handalfabetet och bokstavering av relevanta namn och ord Behärska tecken för några relevanta begrepp Känna till grundläggande satstyper i svenskt teckenspråk; påståendesats, frågesats och uppmanande sats Känna till att det finns tecken med olika munsegment (munbild) Känna till att det finns teckenspråkiga texter på Internet och i andra medier Provat på att avläsa välbekanta berättelser/texter
<p>2. <i>"Förmåga att formulera sig och kommunicera på svenskt teckenspråk" inom ämnesområden som är relevanta för det enskilda barnet</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Kunna presentera sig själv och sin familj Behärska handalfabetet och bokstavering av relevanta namn och ord Behärska tecken för några relevanta begrepp Ha provat att använda grundläggande satstyper i svenskt teckenspråk; påståendesats, frågesats och uppmanande sats Provat på att berätta välbekanta berättelser/texter
<p>3. <i>Kännedom om "språkliga strukturer och följa språkliga normer i svenskt teckenspråk"</i></p>	<p>Känna till:</p> <ul style="list-style-type: none"> att det finns strukturella skillnader mellan tecknade och talade språk, inklusive hur teckenspråk använder teckenrummet turtagningsmekanismerna i svenskt teckenspråk, inklusive olika strategier för att påkalla uppmärksamhet tecknens manuella uppbyggnad (handform, rörelse och läge) att det finns tecken med olika munsegment (munbild) den grundläggande satsuppbyggnaden i svenskt teckenspråk; hur påståendesats, frågesats och uppmanande sats formuleras skillnaderna mellan teckenspråkets hjälpverb "HA" och ägoverb "HA" hur pronomen används i svenskt teckenspråk hur och varför persontecknen skapas
<p>4. <i>"Förmåga att använda språkliga strategier för att förstå och göra sig förstådd på svenskt teckenspråk"</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Provat på att använda kroppen, inklusive pekningar, gester och ansiktsuttryck, för kommunikativa syften Kunna tillämpa olika strategier i situationer då tecken till begrepp glömts bort eller teckenspråkskunskaperna inte räcker till Kunna tillämpa fraser som är användbara vid behov av hjälp eller vid behov av förklaring
<p>5. <i>Kännedom om "att språket kan anpassas efter olika sammanhang"</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> Känna till förutsättningarna för visuell kommunikation Kunna använda de språkliga färdigheterna utifrån barnets behov och kognitiva och språkliga nivå Känna till hur barnets tidiga kommunikation och fortsatta språkutveckling kan stimuleras, inklusive barnets behov av att lära sig att förflytta blicken mellan ett föremål och den som tecknar

Rikstäckande förening för re/habilitering inom området funktionsnedsättning av hörsel. Grundad 2009.

Introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården

Fastställt på årsmötet maj 2016

6.
Förmåga att reflektera över dövas, dövblindas och andra teckenspråkigas livsvillkor

- Ha fått möjlighet att samtala om frågor som rör identitet och språkutveckling
- Känna till vikten av att erbjuda barnet tillgång till en stimulerande språklig miljö och att möjliggöra delaktighet i olika samtal
- Känna till samhällets skyldighet i form av olika stöd, vilka är stiftade i lagen
- Känna till några befintliga teckenspråkiga arenor

Beskrivning av arbetsprocessen

Dokumentet har tagits fram genom växelverkan mellan en arbetsgrupp bestående av tre chefer från hörselvården och referensgrupper med totalt 13 teckenspråklärare. Deltagarna har varit från olika landsting. Arbetet har letts av en representant från styrelsen i FSHC.

Dokumentet har under arbetets gång lyfts för synpunkter till FSHC, Specialpedagogiska Skolmyndighetens samordnare för TUFF och olika team inom landstingens hörselvård. Doktorander och Språkrådet har bistått med råd avseende val av fackord som beskriver teckenspråkets struktur. Det slutgiltiga dokumentet, både avseende innehåll och val av fackord, är FSHC ensamt ansvarigt för.

Dokumentet godkändes av FSHC:s medlemmar på medlemsmötet 4 november 2014. Det beslutades att materialet ska användas under ett år för att sedan revideras och fastställas senhösten 2015.

Föreningen Sveriges Hörselchefer

2016 - 10 -03

www.fshc.se

Helena Wallmon
Enhetschef
Hörselhabilitering Barn och Ungdom
Stockholms läns lansting

Johanna Afzelius
Enhetschef
Hörselenheten barn och ungdom
Region Skåne

Bertil Mannesson
Enhetschef
Pedagogiska hörselvården
Norrbottens läns landsting

Mattias Johansson
Verksamhetschef
Hörsel- Syn- Tolkverksamheten
Västra Götalandsregionen

Referenser och hänvisningar

1. Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter. Stockholm: UNICEF 2009.
2. Hälso- och sjukvårdslag (SFS nr: 1982:763), 3§.
3. Socialstyrelsens termbank.
<http://socialstyrelsen.item.se/showterm.php?fTid=668>. Sökord habilitering [Senast beslutad 2007].
4. Skolverkets föreskrifter om ramkursplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar - TUFF, (SKOLFS 2012:56).
5. Teckenspråksutbildning för vissa föräldrar, (SFS nr:1997:1158).
6. Språklag (SFS nr: 2009:600).
7. Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Johanneshov: Handisam; 2012.
8. Bjar L, Liberg C. Barn utvecklar sitt språk. Lund: Studentlitteratur; 2010.
9. Hjälpmedelsinstitutet, Västra Götalandsregionen. Spädbarn med hörselnedsättning: Diagnostik och habilitering. en handlingsplan för samlade insatser rörande diagnostik, behandling och habilitering. Vällingby: Hjälpmedelsinstitutet; 2002.
10. Specialpedagogiska skolmyndighetens föreskrifter om statsbidrag för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar, (SKOLFS 2010:17).
11. Skollag, (SFS nr: 2010:800).
12. Grundskoleförordning, (SFS nr: 1994:1194).
13. Gymnasieförordning, (SFS nr: 2010:2039).
14. Skolverkets föreskrifter om kursplaner för vissa ämnen i specialskolan, (SKOLFS 2011:56).
15. Skolverket. Läroplaner, ämnesplaner och kursplaner, <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser>: Skolverket; 2013 [Senast uppdaterat 2013-04-19].
16. Språkrådet. Språkrådets uttolkning av språklagen (2009:600) <http://www.sprakradet.se/6617>; 2010 [Senast uppdaterat 2010-02-24].
17. Förordning med instruktion för Specialpedagogiska skolmyndigheten, (2009:1216).
18. Specialpedagogiska Skolmyndigheten. Ramkursplan i teckenspråk för syskon till döva och hörselskadade barn, 2013.
19. Specialpedagogiska Skolmyndigheten. Gemensam utbildningsplan för teckenspråksutbildning för vissa föräldrar. [http://www.spsm.se/PageFiles/6105/Utbildningsplan%20-%20TUFF%20\(2013-12-11\).pdf](http://www.spsm.se/PageFiles/6105/Utbildningsplan%20-%20TUFF%20(2013-12-11).pdf): Specialpedagogiska Skolmyndigheten; 2013.

Rikstäckande förening för re/habilitering inom området funktionsnedsättning av hörsel. Grundad 2009.

Introduktion i svenskt teckenspråk som insats i hörselvården

Fastställt på årsmötet maj 2016

20. Bergman B. Barns tidiga teckenspråsutveckling: med illustrationer av Lena Johansmide. Forskning om teckenspråk XXII. Stockholms universitet; 2012.